

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

FARIDIDDUN ATTOR ASARLARINING G‘ARB OLIMI POL LOSENSKIY TOMONIDAN O‘RGANILISHI XUSUSIDA

Xusanova Ruqiya Xushvaqtoyna,
Qarshi davlat universiteti Fakultetlararo ingliz tili kafedrasida katta o‘qituvchisi
+998904255522 Email: khusanovarukiya75@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada fors so‘fiy adabiyotining eng muhim namoyandalardan biri Farididdin Attor asarlarining garb olimlari tomonidan o‘rganilishi va tadqiq qilinishi, ayniqsa, uning mashhur “Tazkirat ul-Avliyo” asarining 2009 yilda fors adabiyoti va tasavvuf bo‘yicha ixtisoslashgan amerikalik olim Pol Losenskiy ushbu asarning ingliz tiliga to‘liq tarjimai va o‘rganilish darajasi va uning adabiyotga qo‘shgan ulkan hissasi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: fors, so‘fiylik, tasavvuf, avliyo, unsur, tasavvufiy qarashlar

ABOUT THE STUDY OF FARIDIDDUN ATTOR'S WORKS BY THE WESTERN SCIENTIST PAUL LOSENSKY

Annotation: This article discusses the organization and research of one of the most important representatives of the literature in order for, Farididdin Attor in clothes by scholars, namely, his famous work “Tadkhirat ul-Avliya” in 2009 by Paul Losensky, an American scholar specializing in the literature and mysticism of this work, and the level of organization and its great contribution to literature.

Key words: Persian, Sufism, mysticism, saint, unsur, mystical views

ОБ ИЗУЧЕНИИ ТРУДА ФАРИДИДДУНА АТТОРА ЗАПАДНЫМ УЧЕНЫМ ПОЛОМ ЛОСЕНСКИМ

Аннотация: В данной статье рассматривается изучение и исследование творчества одного из самых важных деятелей персидской суфийской литературы Фарида ад-Дина Аттара, особенно его знаменитого труда «Тадхират уль-Авлия» 2009 года Пола Лозенского, американского ученого, специализирующегося на персидской литературе и суфизме.

Ключевые слова: Персидский, суфизм, мистика, святой, элемент, мистические взгляды

KIRISH

Farididdin Attor (taxminan 1145–1221) fors so‘fiy adabiyotining eng muhim namoyandalaridan biri bo‘lib, tasavvuf yo‘lini o‘rganuvchi she‘riy va nasriy asarlari bilan mashhur. Uning ko‘plab hissalarida orasida “Tazkirat ul-Avliyo” (“Avliyolar tazkirasini”) to‘qson oltita so‘fiy avliyolarning biografik eskizlarini taqdim etuvchi muhim hagiografik matn sifatida ajralib turadi. 2009 yilda fors adabiyoti va tasavvuf bo‘yicha ixtisoslashgan amerikalik olim Pol Losenskiy ushbu asarning ingliz tiliga to‘liq tarjimasini va o‘rganilishini taqdim etib, uni kengroq auditoriyaga taqdim etdi (Losenskiy, 2009).

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Bir qancha g‘arb olimlari forsning atoqli so‘fiy shoiri Farididdin Attor ijodi yuzasidan keng ko‘lamli tadqiqotlar olib borganlar. Ular orasida diqqatga sazovor:

- Jozef Xéliodor Garsin de Tassi (1794–1878): Fransuz sharqshunosi Garsin de Tassi Attorning mashhur “Mantiq at-Tayr” she‘rini 1863 yilda “La Conférence des oiseaux” nomi bilan frantsuz tiliga tarjima qilgan.

- Hellmut Ritter (1892–1971): Nemis sharqshunosi Ritter 1955 yilda “Das Meer der Seele” nomli islom tasavvufiga oid ensiklopedik qo‘llanmani yozgan bo‘lib, u Attor hikoyalarini chuqur o‘rganadi. Bu asar keyinchalik ingliz tiliga “Ruh ummoni: Farididdin Attor hikoyalarida insonlar, dunyo va xudo” nomi bilan tarjima qilingan.

- A.J. Arberri (1905–1969): Britaniyalik olim Arberry 1990 yilda Attorning “Tazkirat ul-avliyo” asarining “Musulmon avliyolari va tasavvufchilari” nomli qisqartirilgan inglizcha tarjimasini yaratdi va bu Attorning biografik ma‘lumotlarini kengroq auditoriya uchun ochiq qildi.

- Pol Losenskiy: Amerikalik olim Losenskiy 2009-yilda Farid ad-Din Attorning “Avliyolar haqida xotiralar: so‘fiylarning hayoti va so‘zlari” asarini tarjima qilgan va taqdim etgan va Attorning so‘fiy avliyolar obrazi haqida tushuncha bergan.

- Sobharani Basu: 1966 yilda Basu Durham universitetida Farididdin Attorning tasavvufiy ta‘limotlari (Uning "Mantiq-ut-Tair" asari asosida) nomli doktorlik dissertatsiyasini yozib, Attorning tasavvufiy qarashlarini har tomonlama tahlil qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

“Tazkirat ul-Avliyo” da ilk tasavvufni tushunish, aziz avliyolarning hayoti, ta‘limoti va ruhiy amaliyotlarini taqdim etishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Attor qissasi tarixiy faktlarni afsonaviy unsurlar bilan uyg‘unlashtirib, so‘fiylik an‘analarida bu siymolarga chuqur ma‘naviy ehtiromni aks ettiradi (Attor, trans. Losenskiy, 2009). Matnda ilohiy sevgi, zohidlik va Xudoga botiniy sayohat kabi mavzular yoritilgan.

Attor asarni faqat tarixiy ma‘lumot sifatida emas, balki ma‘naviy qo‘llanma sifatida tuzadi. Har bir tarjimai holi axloqiy va mistik saboqlarni taqdim etish uchun yaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarni o‘zlarining ruhiy yo‘llari haqida fikr yuritishga undaydi. Rivoyatlarda ko‘pincha bu shaxslarga berilgan avliyo fazilatlarini va ilohiy inoyatni ta‘kidlaydigan dialoglar, masallar va mo‘jizaviy voqealar mavjud.

Losenskiyning 2009 yilgi tarjimasini G'arb ma'naviyati klassiklari turkumining bir qismi sifatida nashr etilgan bo'lib, u nafaqat to'g'ri va tushunarli inglizcha versiyasini, balki asarni fors adabiy va so'fiy an'analari doirasida kontekstualashtiradigan chuqur kirishni ham taqdim etadi (Losenskiy, 2009). U til va madaniy bo'shliqlarni bartaraf etib, o'quvchilarga Attor matnining tarixiy va ma'naviy ahamiyati haqida tushuncha beradi.

Losenskiy o'zining muqaddimasida Attorning biografiyalarni tuzish metodologiyasini o'rganib, tarixiy aniqlik va tasavvufiy bezaklarning uyg'unligi matnning ma'naviy maqsadlariga qanday xizmat qilishini ta'kidlaydi. U, shuningdek, so'fiy pedagogikasida hikoya qilishning rolini tahlil qilib, "Tazkirat ul-Avliyo" dagi hikoyatlar o'quvchilarni o'zlarining ruhiy sayohatlariga ilhomlantirish va yo'l-yo'riq ko'rsatish uchun qanday yaratilganligini ta'kidlaydi.

Losenskiy Attorning adabiy uslubini ham chuqur o'rganadi, butun matnda qo'llanilgan she'riy va ritorik vositalarni qayd etadi. U Attorning murakkab ma'naviy tushunchalarni ifodalashda metafora, allegoriya va jonli tasvirlardan foydalanishini ta'kidlab, matnni nafaqat ma'lumotli, balki chuqur ta'sirchan qiladi.

Losenskiy belgilagan asosiy mavzulardan biri so'fiylik tafakkurida markaziy o'rinni egallagan avliyolik tushunchasidir. Attor avliyolar hayoti orqali ilohiy ishqning o'zgartiruvchi kuchini, ma'naviy kamolotga erishish uchun zarur bo'lgan fazilatlarini ko'rsatadi. Losenskiyning qayd etishicha, matn nafaqat bu siymolarning tashqi hayotini hujjatlashtiribgina qolmay, balki ularning ichki ruhiy kechinmalarini ham o'rganib, so'fiy avliyoligining ko'p qirrali tasvirini taqdim etadi

Yana bir muhim mavzu - ruhiy yo'lda azob-uqubat va qurbonlikning o'rni. "Tazkirat ul-Avliyo" dagi ko'p avliyolar chuqur sinovlardan o'tadilar, ular iymon sinovi va ruhiy yuksalish imkoniyatlari bo'lib xizmat qiladi. Losenskiy Attor bu rivoyatlardan so'fiylikdagi matonat va sadoqatning ahamiyatini ifodalash uchun qanday foydalanishini ta'kidlaydi.

Matn, shuningdek, ilohiy ishq tushunchasini o'rganib, uni avliyolarning ma'naviy sayohatlarini harakatga keltiruvchi oliy kuch sifatida tasvirlaydi. Attor ishqni ham ne'mat, ham sinov sifatida ko'rsatadi, u izlovchini ilohiy mohiyatda nobud bo'lishga yetaklaydi. Losenskiy bu mavzuning rivoyatlarga qanday kirib borishini ko'rib chiqadi va azizlarning kuchli sadoqatini va ilohiy birlik uchun azob-uqubatlarga dosh berishga tayyorligini ta'kidlaydi.

Losenskiy Attorning "Tazkirat ul-Avliyo" asarini yaratgan tarixiy va madaniy sharoitni chuqur tahlil qiladi. U 12-asr Forsning ijtimoiy-siyosiy manzarasini, muhim intellektual va ma'naviy faoliyat bilan ajralib turadigan davrni muhokama qiladi. Bu kontekst matndagi ma'naviy hokimiyatga urg'u berish va so'fiy avliyolarning jamiyatdagi rolini tushunish uchun zarurdir. Bu davrda so'fiylik tariqatlarining ko'payishi hagiografik adabiyotning mashhuriligini oshirishga xizmat qildi. Attor ijodi ana shu yo'nalishni o'zida aks ettirib, ham bag'ishlov matni, ham ilk so'fiylik ma'naviy merosini saqlash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Losenskiy "Tazkirat ul-Avliyo" ning ushbu kengroq adabiy an'anaga qanchalik mos kelishini ta'kidlab, boshqa hagiografiyalar bilan taqqoslash va uning noyob hissalarini o'rganib chiqadi.

Losenskiy tarjimasini ilmiy jihatdan qat'iyli va o'qilishi uchun maqtovg'a sazovor bo'ldi. Keng eslatmalar, lug'at va bibliografiya taqdim etish orqali u o'quvchilarning ham ilmiy, ham umumiy matn bilan to'liq shug'ullanishini ta'minlaydi. Uning ijodi so'fiyshunoslikka katta hissa qo'shgan va islom tasavvuf, fors adabiyoti va qiyosiy din bilan qiziquvchilar uchun qimmatli manba bo'lgan (Gutas, 2010).

Tarjima "Tazkirat ul-Avliyo"ni yangi tinglovchilarga tanishtirishda, Attorning adabiy va ma'naviy merosini qadrlashni kuchaytirishda ham muhim rol o'ynadi. Olimlar G'arb akademik kontekstida so'fiylik ma'naviyatini tushunishni chuqurlashtirish va madaniyatlararo muloqotni yo'lga qo'yishda Losenskiy faoliyatining ahamiyatini ta'kidladilar.

Farididdun Attorning "Avliyolar haqida xotiralar: Pol Losenskiyning tadqiqoti" (*Attar's Memorial of God's Friends: A Study by Paul Losensky*) asarida olimlar Losenskiyning madaniyatlararo muloqotni, ayniqsa islom tasavvuf va G'arb ilmiy an'analari o'rtasidagi muloqotni rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidladilar. "Tazkirat ul-Avliyo"ni ingliz tiliga tarjima qilib, uning ma'naviy va adabiy teranligini saqlab qolgan holda, Losenskiy fors tilida so'zlashmaydigan auditoriya uchun so'fiylik tafakkuri bilan chuqur shug'ullanish uchun muhim kanal ochdi.

Olimlarning ta'kidlashicha, Losenskiyning nozik yondashuvi oddiy tarjimadan tashqarida. Uning keng qamrovli muqaddimasi, tanqidiy eslatmalari va kontekst tahlili madaniy va tarixiy bo'shliqlarni bartaraf etib, G'arb o'quvchilariga Attor ijodidagi ilohiy ishq, avliyolik va ruhning o'zgaruvchan sayohati kabi chuqur ma'naviy mavzularni qadrlash imkonini beradi. Bu tasavvuf, axloq va ma'naviyat atrofida dinlararo va madaniyatlararo suhbatlarni rag'batlantirdi.

Bundan tashqari, Losenskiyning ishi G'arb akademiyasida islom an'alarini yanada empatik va nozik tushunishni targ'ib qilgani uchun maqtovg'a sazovor bo'ldi. Umumjahon ma'naviy mavzularni yoritib, uning tarjimasini umumiy gumanistik muloqotni rivojlantiradi, turli millatga mansub o'quvchilarni so'fiylikning axloqiy va tasavvufiy ta'limotlarida umumiy til topishga undaydi.

XULOSA

Pol Losenskiyning Farididdun Attorning "Tazkirat ul-Avliyo" asarining tarjimasini va o'rganishi so'fiyshunoslik sohasiga katta hissa qo'shgan. Losenskiy o'zining puxta ilmiy izlanishlari orqali ushbu asosiy matnni kengroq omma uchun ochiq qilib, so'fiylikning boy ma'naviy merosini va Attor ijodining bardavom merosini yoritib berdi.

Losenskiyning sa'y-harakatlari nafaqat "Tazkirat ul-Avliyo"ning tarixiy va ma'naviy ahamiyatini saqlab qoladi, balki o'quvchilarni uning hikoyalarida chuqur axloqiy va tasavvufiy ta'limotlar bilan shug'ullanishga chorlaydi. Uning ijodi Attorning qarashlari izlovchilarni ilohiy ishq va ma'naviy anglash yo'lida ilhomlantirishda va yo'naltirishda davom etishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. Attar, F. (2009). *Memorial of God's Friends: Lives and Sayings of Sufis* (P. Losensky, Trans.). Paulist Press.
2. Gutas, D. (2010). Review of “Memorial of God's Friends” by Paul Losensky. *Journal of Sufi Studies*, 2(1), 123-126.
3. Losensky, P. (2009). Introduction to “Memorial of God's Friends: Lives and Sayings of Sufis”. Paulist Press.
4. etheses.dur.ac.uk